

הרב שמואל ברוך גנוט

מח"ס משנת תפילין, שלהי דקייטא, ויאמר שמואל אלעד

(לא) כל הזכויות שמורות

שהקדים לדון בענין הרבה לפני שאומות העולם חשבו בכלל על ההיבט החוקי והמוסרי של העתקת יצירה והפרת זכות היוצר שלה, אך לפני הרמ"א (וליתר דיוק, כמה עשרות שנים קודם לכן, במכתב של רבני ונציה, אותו נזכיר מיד), כלל לא מצאנו דיון בענין כה מרתק, חשוב ויסודי - מדוע?

בתקופת חז"ל, ובעצם עד הדפסת הדפוס, לא היה כלל מושג של זכויות יוצרים, כיוון שהאדם נהנה והשתמש תמיד מגוף היצירה עצמה ולא מהעתקותיה. אדם קנה לחם, ואכל אותו. חקלאי זרע, חרש וקצר תבואה ומכר אותה, מבלי שאף אדם אחר לא יכול היה 'להעתיק' את הלחם או החיטים שלו, כמובן.

בתקופת חז"ל והראשונים עדיין לא הומצא הדפוס ואיש לא היה יכול להדפיס ספר שמאן שהוא אחר הוציא לאור. מקסימום יכלו להעתיקו בכתב יד. דבר קשה ומסורבל, שלא השתלם בדרך כלל. על 'גניבת חידושי תורה' דוקא מצאנו התייחסות חשובה בחז"ל, בתוספתא במסכת בבא קמא ובפסיקתא, המזכירים רשימה של 7 גנבים, כשאחד מהגנבים שברשימה הוא 'הגונב חידושי תורה'. ("אבל ישראל שגנב דברי תורה זכה לעצמו ועליו אמר שלמה: 'לא יבוזו לגנב כי יגנב', 'ונמצא ישלם שבעתים', אוגיר דברי תורה ברבים, שנאמר בה 'מוזקק שבעתיים', את כל הון ביתו יתן', שנאמר: 'אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו').

גניבה ספרותית, תורנית או רעיונית היא סוג של גניבה, אך היא אינה כלולה בהעתקת יצירה מושלמת של יוצר פלוני או אלמוני.

ואכן, רק החל מתקופת הרמ"א והפוסקים שאחרי תקופתו, בו הדפוס החל להיות דבר

חמש שניות לוקחות לנו בכדי להעתיק שיר, מסמך תורני או תמונה דרך המחשב. שתי דקות לוקחות בכדי לצרוב דיסק שלם ובמעט יותר זמן ניתן להעתיק קלטת של שיעורים, שירים או הרצאות. תוך מספר שניות ניתן להעביר כיום, דרך הדואר האלקטרוני, ספר שלם, שמאן שהוא עבד והשקיע בו שנים רבות. תוך דקות ספורות אפשר להעתיק כמעט כל יצירה כתובה, מוקלטת או מושמעת, בכל הגלובוס כולו.

כולנו, ללא יוצא מן הכלל, שאלנו את עצמנו (ואת רבותינו), האם מותר להעתיק קלטת? האם מותר לצרוב דיסק? זה גזל? מדוע זה קשור לגזל ולמה יתכן שגזל זה ודאי שלא? ואם כן, האם זה אסור? והאם הכל אסור? האם ישנה סברה להתיר להעתיק קלטת?

במאמר הבא ננסה לעמוד על כל הסוגיה והיבטיה, להסביר מדוע לפי רוב הדעות אין בהפרת זכויות יוצרים איסור של גזל, ואם כן, האם ניתן, באופנים מסויימים או לפי שיטות ודעות מסויימות, להעתיק, לצרוב ולצלם מסמכים, מתי ואיך ומדוע. כמוכן שמן הראוי שכל יהודי יבדוק את הנושא בעצמו, יוועץ עם מורי דרכו וישאל את פיהם, אך לפחות כדאי לדעת כמה דברים אמורים ומה הם השאלות והנידונים שכדאי לחשוב ולשאל עליהם.

מדוע הגמרא לא דנה ב'זכויות יוצרים'?

כל הנידונים ההלכתיים בנושא הפרת זכויות היוצרים לא נמצאו בכלל בדורות הראשונים. פוסק ההלכה הראשון שעסק בכלל בנושא זה, היה הרמ"א, גדול פוסקי אשכנז,

דיון הלכתי חשוב בשאלת זכותו של מדפיס למנוע מאחרים להדפיס מופיע בתשובתו של הרמ"א בשנת 1550, שעניינו הוא הפרשה הידועה בין מהר"ם מפאדובה ושותפו המדפיס הנוצרי אלויזי בראגאדין, לבין המדפיס הנוצרי מרק אנטוניו יושיטיניאן בעניין הדפסת 'משנה תורה' לרמב"ם, שבו כתב בין היתר "דין הוא עם הגאון, שהוא ימכור ספריו ראשונה" ושיש איסור למדפיס השני למכור וכן לקנות ממנו. במקרים אלו פוסקי ההלכה, קצבו את האיסור לזמן מסוים (בין 10 שנים אצל רבי אליהו בחור, ל-25 שנים בפסק רמ"א) וחיזקו את האיסור בחרם על הקונים. האיסורים על הדפסות, לא היו מיוחדים רק ליהודים, נפסקו מראשית הדפוס גם בעולם הנוצרי על ידי האפיפיור הנוצרי ואנשיו.

חקיקת זכויות היוצרים הראשונה עברה בפרלמנט הבריטי בשנת 1709. החוק נקרא חוק המלכה אן, והוא נחשב לחוק זכות יוצרים המודרני הראשון בעולם. בארצות הברית נכנסו זכויות היוצרים לחוקה ביוזמתו של ג'יימס מדיסון. בחוקת ארצות הברית הוגבלו זכויות היוצרים ליצירות ספרותיות, ולזמן מוגבל. בחוק המלכה אן באנגליה, למשל, הוגבלה זכות היוצרים לארבע עשרה שנים בלבד, עם אפשרות להאריך את התקופה בעוד ארבע עשרה שנים. במשך השנים, הלכה תקופת ההגנה והתארכה עד שכיום היא משתרעת על כל חיי היוצר ועד שבעים שנה לאחר מותו.

ב'הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם', אומצה על ידי העצרת הכללית של האו"ם בשנת 1948 ומתארת את זכויות האדם היסודיות שצריכות לחול בכל מדינות האו"ם, נכלל גם סעיף, שבו נאמר ש"כל אדם זכאי להגנת האינטרסים המוסריים והחומריים הכרוכים בכל יצירה מדעית, ספרותית, או אמנותית שהיא פרי רוחו".

זול יחסית ואנשים יכלו להעתיק יצירות מודפסות ולהרוויח עליהם, ומאז ועד היום, (בפרט בעידן הקלטות ותוכנות המחשב ובפרט בעידן התקשורת הממוחשבת העולמית, בו ניתן להעתיק בדקה אחת יצירות שונות העולות בשוק כסף רב), החלו לדון בענין זה של זכויות יוצרים, גם ברמה של העתקה פרטית, כיוון שגם קודם לכן (מתקופת המצאת הדפוס), אם היו מדפיסים את היצירות, היו עושים כן רק לצורך הדפסה חוזרת לרבים, ולא לצרכים פרטיים. לא היו מכונות צילום, ואדם פרטי שרצה ספר מסוים, היה עדיף לו מבחינה כלכלית לרוכשו מאשר להדפיסו שוב, כמובן. לכן, ככל הנראה, לא מצאנו התייחסות של הפוסקים הקדמונים לשאלה חמורה זו, הנפוצה כל כך בעידן הטכנולוגי המתקדם.

מה אומרים חוקי אומות העולם

וכך מצאנו באנציקלופדיה הכללית, בערך 'זכויות יוצרים': החקיקה המודרנית הראשונה בזכויות יוצרים נחקקה במאה ה-18 לספ"ג באנגליה בעקבות המצאת הדפוס, שהפכה את יצירתם והפצתם של עותקים לעניין כלכלי.

בשנת-1518 לספ"ג העניקו רבני ונציה הסכמה לשלושה מספרי רבי אליהו בחור ואסרו את העתקתם לתקופה קצובה. בנימוקיהם הם כתבים "כי ידענו האיש הזה ואת שיחו כי יזיכר החבורים הנזכרים בטורח ובעמל ובאכזר זמנו ימים רבים ובאולי יש שורש פורה ראש ולענה אשר ימלא לבו להדפיס גם הוא החבורים הנזכרים או כולם או אחת מהן בדפוס יותר נאה מזה, ונמצא זה הר' אליהו והאחים הנוכרים זריזים ונפסדים... וכל המדפיס אותם, או הוא או שלוחו, יהא בכלל פורץ גדר וישכנו נח"ש. והקונה ממנו בדיעה והכרה אחרי שמעו גזרותינו, יהא באלה ובשמתא, וכל ישראל יהיו ברוכים".

הדברים הבאים: "ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר וזכה שדבריו מתקבלים על פני תבל - פשיטא שיש לו בזה זכות לעולם; ואם מדפיסים או מחדשים איזה מלאכה, אינו רשאי אחר לעשות בלא רשותו. ומעשים בכל יום שהמדפיס חיבור יש לו ולבא כוחו זכות וכו'. ובשלו רשאי אדם לגזור שלא ידפיסו עולמית בלא רשותו או רשות בא כוחו. והרי נודע שהר' אברהם מהרבושוב שהמציא המצאה ובגלל זה קיבל כל ימיו שכר מהשלטון בארשה, ולא היא תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה שלהם. וכעין דבריו כך כתב, באחד מלשונותיו, בשו"ת בית יצחק (יו"ד סימן עה).

הגאון ר' שמעון סופר זצ"ל (בשו"ת התעוררות תשובה סימן רלב) סבר שבעלות היוצר על יצירתו אינה אלא כטובת הנאה בלבד, שאינה כממון גמור, ואין יורשי היוצר יורשים זכות זו. הוא הוסיף שיש לו זכות למוכרה ולהורישנה לבניו מכוח דין המלכות.

ה'אגרות משה' (או"ח ח"ד סי' מ אות י, ט) נחרץ מאד בענין וכותב: "בדבר אחד שעשה טייפ (=קלטת) מדברי תורה וכותב שאסור לעשות מטייפ שלו עוד טייפס (=קלטות) - ודאי אסור, כי הוא ענין שוה כסף, ועשה הטייפ להרויח מזה שאחרים שירצו יצטרכו לשלם לו, שאם כן ליכא משום מידת סדום. וממילא, כיון שהוא חפצו, אין רשאי ליקח אותו להשתמש בו שלא ברשות. ואף כשלא שמעו ממנו שאינו נותן רשות, אסור להעתיק ממנו בסתמא כל זמן שלא הרשה בו בפירוש וכו', וטייפ אחר מטייפ אחד שלא ברשות הוא איסור גזל".

מעניין לציין שעל אף שהגר"מ פיינשטיין זצ"ל אסר בספרו העתקות קלטות משום איסור גזל, הרי שבהסכתו לספר "נצור לשונך" אסר הוא את הדבר מחמת איסור מזיק.

למדנו שדעת פוסקי ההלכה שהזכרנו היתה לאסור את העתקת היצירה ללא רשות

שימוש ב'מותגים'

נשים לב לדבר מרתק נוסף. מגלה האטום והמדען היהודי המפורסם אלברט איינשטיין הוריש את כל נכסיו ל'אוניברסיטה העברית' בירושלים, כולל... השימוש בשמו.

אם מפרסם כל שהוא רוצה לפרסם מודעה, בו הוא פונה להורים ומציע להם שהבן המחונן שלהם יגדל כמו איינשטיין, הוא נחשף מיד לתביעה משפטית של האוניברסיטה העברית, על שימוש בשמו של המדען, ששייך בעצם כעת לאוניברסיטה. וכן, הם אכן עושים זאת, תובעים את כל המשתמשים בשמו של המדען, גם באיזכורים אגביים כמו מודעת פרסומת, והם זוכים בבתי המשפט.

חברת המשקאות 'קוקה קולה' תבעה בארה"ב חברה אחרת שייצרה משקה קולה במוצר ובקבוק הדומה לזה של חברת 'קוקה קולה', והיא זכתה במשפט. מה בסך הכל קרה? האם החברה המתחרה גנבה ל'קוקה קולה' בקבוקים? לא. היא גנבה את הסוד המקצועי של יצור הקולה? גם לא. החברה המתחרה ייצרה בקבוקי שתיה משלה, אך צורת הבקבוק הזכירה במשהו את בקבוקי ה'קוקה קולה', דבר הנחשב לפגיעה ב'מיתוג' של החברה...

בדורות הקודמים קנו כולם מוצר לפי טיבו וטבעו ולא לפי 'המותג' שבו. כשהמוצר היה טוב, הוא היה נמכר, ואם לא- אז איש לא התעניין בפירמה או בשם 'המפוצץ' הרשום עליו. אך כיום, שכל גויי הארץ קונים 'מותגים', בלי קשר לטיב המוצר ותוכנו, האם יש בהעתקת שם 'המותג', בעיה של הפרת זכויות יוצרים?

האוסרים: 'לא תהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה שלהם'

ומה אומרת ההלכה?

הגאון הנודע רבי יוסף שאול נתנון זצ"ל (בשו"ת שואל ומשיב ח"א סימן מד) את

אודה ולא אבוש כי לפי עניות דעתי לא אדע על פי הדין למה יש למחבר הספר הכוח הזה לעצור בעד הרוצה להדפיס חיבורו עוד הפעם, אחרי אשר מכוח חיבורו אשר הדפיס המחבר בפעם הראשונה ולא יבוא לידי הפסד."

שימו לב לפרט מדהים. עד היום נכתבו מאות, הסכמות ואזהרות גדולי ישראל בכל הדורות, שאסרו להדפיס ולהעתיק את ספרי המחברים ללא רשותם. הם אסרו זאת מטעמים צדדיים, של השגת גבול ותקנת הקהילות (אשר תיקנו שלא יעתיקו וידפיסו את ספרי המו"ל בכדי שלא יזקו ויימנעו משום כך להדפיס ספרים נוספים לרווחת הכלל), ולא אסרו את הדבר באיסור גזל ומזיק. מדוע כל מאות הרבנים שאסרו על המדפיסים 'להשיג את גבולם' של מחברי הספרים, לא אסרו זאת מדין גזל או גניבה?

ככל הנראה, כך מדגישים רבים מפוסקי ההלכה ומחברי הספרים שעסקו בתחום זה, בהעתקת קלטות וספרים, תוכנות מחשב וכדומה, אין כל איסור גזילה ומזיק; ומה שנאסר הוא להעתיקם ולהפיצם לצורכי מסחר ורווח משום יורד לאומנות חברו, השגת גבול ותקנת החכמים, אך לצרכים פרטיים יוצא שמותר להעתיק.

כן כתבו מספר רבנים חשובים מחכמי זמננו (ראו, למשל, בספר מנחת צבי (להג"ר צבי שפיץ, סי' יח אות ז ואילך) ובספר דרכי חושן (להג"ר יהודה סילמן, עמ' רנז), בספר "לא כל הזכויות שמורות" (לידידי הג"ר אברהם לוי, קרית ספר תש"ס), בקונטרס על זכויות יוצרים (להג"ר שמאי רובין, ירושלים התש"ע) וגם בספרי הקט (ויאמר שמואל סי' סג).

וכך שמעתי ממורי ורבי הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, שלצרכים אישיים מותר להקליט ולהעתיק, וכן העידו בפניי תלמידי חכמים ששמעו מפיו של הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, שסבר שאין כלל וכלל איסור של גזל בהעתקת יצירות, קלטות, צילום

היוצר, מפני שהוא הבעלים הבלעדי על גוף יצירתו ועל כל היצירות הבאות מכוח המצאתו ויצירתו.

המתירים: לא ננבתי מהיוצר מאומה

לעומת פוסקי ההלכה האוסרים את הפרת זכויות היוצרים והעתקת היצירות שלהם כמו כל הגזלנים, הגוזלים את רכוש השני, הרי רבים וטובים מפוסקי ההלכה ויושבי על מדין סוברים שאין בכך איסור של גזל. וזאת מדוע?

אם נחשוב לרגע נבין שאין כל קשר בין יצירתו הראשונית של היוצר לבין היצירות המועתקות ממנה. גוף יצירתו לא ניזוק כלל ונשאר ברשותו, ואין בהעתקות כי אם דבר שאין בו ממש. רכשת קלטת מהחנות בכסף מלא. כעת בא שכנך והעתיק אותה. האם משהו נחסר מהקלטת שקנית? האם לקחת משהו ממשי מיוצר הקלטת?!

הדבר דומה למקרה שבו ראובן השמיע בביתו קלטת שירה ושמעון שכנו הקליט את קולות השירה מביתו שלו. וכי נאמר ששמעון נטל דבר מה מראובן או מהיוצר?!

גניבה, גזילה ואיסור מזיק, המצויים בגמרא ובפוסקים, אינם דומים כלל ועיקר להעתקת יצירות. זאת משום שגניבה פירושה לקחת גוף החפץ ללא רשות הבעלים. גם מזיק, עניינו ניזוק גוף החפץ של חברו. אולם כאן החפץ נשאר ברשותו של היוצר והמעתיק משתמש רק ב"אחיה התאום" של היצירה הראשונית, אך לא בה עצמה.

ואכן, חלק מפוסקי הדורות, עד ימינו אנו, סוברים שאין בהעתקת יצירות כל איסור, והדבר מותר לכתחילה ללא שום פקפוק.

כך כתב בשו"ת בית יצחק (יו"ד סי' עה): "בכלי מלאכות, אם אין לו רשיון מהמלכות ששייך לו הזכות - לא אדע איסור שאחר לא יעשה תכונתו".

גם רבי אברהם (אבד"ק זאוויחווסט) כותב בהסכמתו לספר 'מסגרת השולחן': "אמנם

משכירים לו את גופה של הקלטת, את הפלסטיק והסליל, בתאי שלא נעתיק, ישנם תלמידי חכמים הסבורים שאכן, זהו 'פנט' מצוין למניעת ההעתקות על פי ההלכה.

"אני מוכר קלטת בתנאי שלא יעתיקו אותה"...

על תוכנות מחשב וקלטות רבות ציינו היוצרים שהקלטת נמכרה בתנאי שהקונה לא יעתיק לכל צורך כל שהוא, פרטי ומסחרי כאחד, וכאשר יעשה זאת תבטל המכירה למפרע והרי המקח מקח טעות.

לפני כ-10 שנים פרסמתי מאמר, בו טענתי שכל תנאי זה אינו חל ומועיל, ויורשה לי לטעון שתנאים שכאלה ושמותם הם דברים בטלים וליצנות בעלמא, ללא כל תוקף ממשי. שהרי פשוט שהיוצרים לא מתכוונים ברצינות להחזיר את הגלגל אחורנית, לבטל את המקח ולהשיב את הממון לקונה שישוב לחנות התקליטים או תוכנות המחשב ויצהיר שעבר על התנאי והעתיק את הקלטת או את התוכנה. ומאחר שתנאי עניינו ביטול המקח ולא גילוי חוסר שביעות רצון מהעתקת המוצר גרידא, לכן תנאי שכזה אינו תקף.

באותם הימים פורסמה דעתו של הגרי"ש אלישיב שליט"א, בספר הנפלא 'משנת זכויות היוצר', הסובר שניתן להתנות תנאי שכזה. לאחר שפירסמתי את דברי אלו, פנה מחבר הספר 'משנת זכויות היוצר' אל הגרי"ש אלישיב, והרצה את טענותי בדבר חוסר רצינות בכוונת המוכרים שבתנאי זה, והגרי"ש אלישיב, כך סיפרו לי, אכן חזר בו מדבריו שתנאי שכזה מועיל למניעת ההעתקה. הגרי"ש אלישיב שליט"א אכן אוסר לחלוטין העתקת קלטות ותוכנות וכדומה, אך מהסיבה של 'דינא דמלכותא דינא', אליה נגיע בהמשך.

אסור להשיג את גבול' היצרנים!!!

מה שברור הוא, ועל זה אין שום דיון וויכוח, שכאשר אנו קונים קלטות או דיסקים

מספרים וכדומה, אם כי הגרש"ז אירבך זצ"ל התנגד בתוקף להעתקת יצירות, אך מסיבה אחרת, כפי שכבר נראה בהמשך. [וראו גם בספר פתחי חושן (להגר"י בלוי, חלק גזילה ואונאה עמ' רפז)].

שיור, השכרה או תנאי: האם זה עוזר לבעלי היצירות?

רבים מחכמי זמננו דנו בהרחבה בסוגיית זכויות היוצרים, וחלקם יעצו ליצרנים ולזכיינים למכור לקונים את המוצר ולשייר לעצמם חלק בו. שיור זה אוסר על הקונים להעתיק ולהקליט את המוצר, כפי שמצינו בשו"ע (ח"מ רט, ז; ריב, ג; יו"ד רנג, ב, ועוד), שיכול המוכר למכור לקונה רק חלק מהחפץ ולשייר בבעלותו חלקים נבחרים ללא כל חשש.

גם בזה יש לדון. האם ניתן בכלל לשייר דבר שאין בו ממש? שהרי לפי מה שראינו כעת, אין בהעתקה כל ממשות ממונית, וזכות זו אינה מצויה במוצר עצמו, וא"כ מדוע שנאמר שניתן לשייר דבר שאינו באחריות ושליטת המוכר?

ישנם שרצו להציע ליוצרי הקלטות ותוכנות המחשב להבטיח את יצירותיהם מהעתקות, בכך שימסרו את יצירותיהם בשכירות ולא במכירה וישכירו את הקלטת לצורכי האזנה ושימוש פרטי אך לא לצורכי העתקה.

אך אם כנים דברינו, שזכות העתקה היא דבר שאין בו ממש, א"כ לא יוכל היוצר להשכיר ללא זכות זו, משום שזכות ההעתקה כלל לא מצויה ברשותו ובאמתחתו, וההעתקה תוכל להתבצע בלא שגוף יצירתו הראשונית תינזק פיזית וללא שיורגש בה כל שינוי. ואין לומר שיש כאן בעיה מצד שמונע ממנו רווח בכך שעל ידי שיעתיק את יצירתו לא ייאלץ לרכוש אותה בדמים מרובים ובכסף מלא, מפני שכאמור, זוהי מניעת רווח על ידי שימוש בדבר לא לו. אך אם מוכרי הקלטות רק

משום שהיה להם את האותיות, וזה פשוט. ועל זה סבר הנודע ביהודה שעל הנהגה מסידור האותיות לשלם על הנאתו. אך ביצירה כמו קלטת ודיסק, ספר או דף וכדו', מכר היוצר את היצירה ללקוח, את ה"אותיות" עצמם וגם את סידורם, הפקתם ואופן שימושם. שהרי בלא סידורם-לא היה הקונה יכול להאזין ליצירה, או לקרוא אותה. וממילא אם נאמר שיוצר שמכר את כל היצירה, אינו יכול לשייר אצלו את זכות אי-העתקתה, לאחר שמכרה כדי שישתמשו בה בדרכים המקובלות והרגילות, א"כ אחר שמכר לקונה גם את זכות השימוש ב"סידור האותיות" - היינו השימוש ביצירה במתכונתה הנוכחית, אזי הדברים אינם דומה כלל לנידון הנוב"י, בו רק האותיות עצמם היו שייכות למדפיס והסידור נרכש ע"י מחבר הספר, וממילא אין הוכחה שזכות העתקת היצירה אינה יכולה להישאר ברשות בעל היצירה לאחר שמכר אותה, ממילא ניתן, לפי המתירים כמובן, להעתיק קלטות ותוכנות מחשב ולצלם ספרים, גם בלי לשלם את דמי ההנאה שנהנה ע"י העתקת היצירה.

הגרי"ש אלישיב: צריך לציית לחוקי המדינה בענין

לדעת הגרי"ש אלישיב שליט"א, כאשר החוק אוסר עלינו להפר את זכויות היוצרים, עלינו לאסור הדבר מפני ש"דינא דמלכותא דינא" (בבא קמא ק"ג, א). אך באופנים שאין דין זה אמור (וכגון בארץ ישראל שאין בה "דינא דמלכותא דינא", לדעת רבים מהפוסקים הסוברים כך, וכן במקרים שאין החוק אוסר את הדבר), לכאורה נוכל להקל בדבר¹. וכן, שימו לב שגם החוק הישראלי מתיר את ההעתקות במקרים מסוימים. כך

מועתקים ואנו פוגעים באופן הנחשב להשגת גבול' לפי ההלכה, הרי שהדבר אסור. מה בדיוק נכלל ומתי אומרים שרכישת היצירה המועתקת אכן קשורה להשגת גבול? זהו נושא ארוך ומורכב.

'נהנה' מהקלטת

הנודע ביהודה (מהדורה תניינא חו"מ כ, ב) דן בסיפור שאירע. אדם נתן לבעל בית דפוס להדפיס עבורו ש"ס עם פירוש משלו, והמדפיס (לאחר שמילא את רצונו של בעל הפירוש והדפיס לו את הש"ס ופירושו), הדפיס ש"ס חדש בצורת האותיות של הש"ס של בעל הפירוש. ופסק הנודע ביהודה שעל המדפיס לשלם לתובע דמי "נהנה", מפני שנהנה מצורת האותיות שהוכנו לפי תכנון בעל הפירוש, על אף שהאותיות עצמן שייכות למדפיס ולבית הדפוס שלו.

הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, ואחריו כך כתבו בספרים נוספים, רצו לומר שלפי דברי הנודע ביהודה למדנו שאף שהמעתיק מהעתקה אחרת אינו גולן, מ"מ יתחייב לשלם ליצרנים מפני שנהנה מיצירתם, כדברי הש"ס (בבא קמא כ, ב) שחייב אדם לשלם לחבירו דמי הנאה כאשר נהנה מרכושו ויצירתו. לדבריהם, מדברי הנודע ביהודה למדנו גם שחובה לשלם דמי הנאה גם במקרה שנהנה רק ממעשה חבירו, על אף שלא נהנה מממונו.

האם אכן כך פני הדברים? לעניות דעתי יתכן להסביר שודאי "סידור אותיות" נחשב לדבר ממוני, וכל היצירה בעולם כמו בית וספר, מטבח וארון, מורכבים מחומרי היצירה בשילוב סידורה ותיקונה על מתכונתה, וגם על סידור האותיות שילמו המדפיסים ממון ולא הדפיסו את הספר בלי סידור האותיות, רק

1 והאם בארץ ישראל איכא "דינא דמלכותא דינא", כבר הארכו בזה הפוסקים, שלדעת החו"א אין בא"י דינא דמלכותא דינא, כמש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סו"י ק"י) בשמו, וכן דעת הגרש"ד מונק זצ"ל בשו"ת פאת שדך (ח"א סי' צ"א). וכן בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג יו"ד סי' של"ח) ובשו"ת קנה בושם (ח"ב סק"א אות א'). וראה עוד דברים נפלאים בענין זה מסופרים וספרים בקובץ 'אור ישראל' (קובץ נ"ז עמוד קכ"ח, מאמר הרב חיים רפפורט).

בחובת "ועשית הישר והטוב"), כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' רב) שמותר לצלם מספר דפים מתוך ספר לצורכי לימוד והסברה לתלמידים, מפני שבדרך כלל אין המחברים והמו"לים מקפידים על כך. וכן כתבו רבים מחכמי ההלכה². ויתכן שכאשר מקליט שיר או שניים וכדו' אין בכך כל איסור מפני שגם לשיטות שישנה בעלות על דבר שאין בו ממש, וכנ"ל, מ"מ העתקת חלק קטן מהיצירה אינה מהווה פגיעה בבעלות היוצרים, ויש להניח שאינם מקפידים על כך.

אולם יש לדון ולעיין באופן שמורה מצלם עבור תלמידיו ספר לימוד שלם לצורכי לימוד, האם נחשב הדבר להעתקת היצירה לצורכי מסחר (שהרי צילום הספרים ימנע רווח ממשי ממחברו), או שמא הדבר מותר, מפני שבסוף דבר הוא לא עושה זאת לצרכים כלכליים ומעשהו אינו נכלל באיסור "השגת גבול", האסור רק באופן שמשגי הגבול מתכוין להרויח מכך.

עוד קולמוסים רבים ייכתבו על העתקותיהם של יצירות. למותר לציין שהנושא רחב עד למאד ולא התיימרנו להקיף את כולו. אלא רק לעורר את לב הקוראים למספר נקודות בתחום, לקרוא, לבדוק, לעיין ולדעת.

שגם לפי האוסרים מצד 'דינא דמלכותא' - ניתן לבדוק את החוק (ראה מסגרת) ולראות מה החוק מתיר לנו להעתיק.

הגרש"ו אוירבך זצ"ל: אסור להעתיק מ'תקנת השוק'

דעתו של הגרש"ו אוירבך זצ"ל היתה אמר שלמרות שאי אפשר לומר שבהעתקת קלטת ישנו איסור גזל, אך יש בדבר כעין "תקנת השוק", שהיות שאם יעתיק כל אחד לעצמו, שוב לא ישתכרו המפיצים ונמצא שלא יוציאו קלטות נוספות וכולם יינזקו עי"ז, לכן אין להעתיק קלטת. ואמנם במקרים שהחוק במדינה מותר להעתיק קלטות באופנים שונים, א"כ בודאי שבמקרים שכאלו גם לפי הגרש"ו יהיה מותר להעתיק, כיון שאם החוק מתיר לעשות זאת וסובר שאין חשש להיזק השוק באופנים מסוימים, א"כ במקרה זה אין מקום ל'תקנת השוק', הנתקנת ע"פ החלטות המנהג והמדינה הנקבעים באותו מקום.

האם מותר לצלם דף מספר?

הגר"ש ואזנר שליט"א, האוסר בעוז את ההעתקות והפרת זכויות היוצרים (לדעתו, יש בכך פגם רציני וחסרון גדול, עליו אנו מצווים

ובהסכמת הגר"י סילמן שליט"א לספר "המשפט בהלכה" כתב שמקובלנו מרבתינו שכיום בארץ ישראל אין דדמ"מ, ואין לצרף ענין זה אפילו כסניף.

2 ספר נשמת אברהם (ח"ד עמ' רו) בשם הגרש"ו אויערבך; פתחי חושן (שם, עמ' רפד); ועוד.

יוהר מאד מזה ומעצבות כי בזה נותנים כח להסט"א יותר מע"י עבירה גופא, כי העובר עבירה ומתבייש ומתחרט מוחלים לו, לא רק על העבירה עצמה כי אם על כל עוונותיו כמו שאמרו חז"ל במס' ברכות אבל העצבות מכלה גוף ונפש וא"צ להאריך בזה כי אתה יודע הרבה חומר האיסור מעצבות.

(מכתבי הגה"צ ר' אהרן יוסף לוריא זי"ע)